

שיעור תשיעי

חורי רשות היחיד ורשות הרבים

מראי מקומות: דף ז ע"ב "חורי רה"י" וכו' — רש"י, תוספות, תוספות הרא"ש, חידושי הר"ן, מאירי וגיליון הש"ס; תוספות הרא"ש לדף ז ע"א ד"ה אילימא; דף ח ע"א "אמר עולא" וכו' — תוספות רי"ד ורבנו חננאל שם; שו"ע א"ח סימן שמה סעיף ד — מגן אברהם, ביאורי הגר"א ומשנה ברורה שם.

"דאיתמר: חורי רה"י, כרה"י דמו; חורי רה"ר, אביי אומר: כרה"ר דמו, רבא אומר: לאו כרה"ר דמו... תנן: 'הזורק ד' אמות בכותל, למעלי' מעשרה טפחים כזורק באויר, למטה מי' טפחים כזורק בארץ, והוינן בה: אמאי כזורק בארץ? והא לא נח, וא"ר יוחנן: בדבילה שמינה שנו; ואי ס"ד חורי רה"ר כרה"ר דמו, למה לי לאוקמה בדביל' שמינה? לוקמה בצרור וחפץ ודנח בחור. זימנין משני לה: שאני צרור וחפץ דמיהדר ואתי; זימנין משני לה: בכותל דלית ביה חור. ממאי? מדקתני רישא: 'זרק למעלה מי' טפחים כזורק באויר', ואי ס"ד בכותל דאית ביה חור, אמאי כזורק באויר? הא נח בחור. וכי תימא מתני' דלית בהו ד' על ד', והאמר רב יהודה א"ר חייא: 'זרק למעלה מי' טפחים והלכה ונחה בחור כל שהוא, באנו למחלוקת ר"מ ורבנן, דר"מ סבר: חוקקין להשלים, ורבנן סברי: אין חוקקין להשלים, אלא לאו, ש"מ בכותל דלית ביה חור. שמע מינה". וכתבו התוספות (בד"ה והלכה ונחה): "תימה לר"י, דבפרק קמא דעירובין, בכיפה, דפליגי

שיעור תשיעי

בה ר"מ ורבנן, אמרינן התם דלא אמרינן חוקקין להשלים לר"מ אלא ביש ברגליה ג' וגובהה י', פי' גבוה ג' טפחים שיש בהן רחב ד', אבל אין ברגליה ג' או שאינה גבוה מי' לא אמרינן, וא"כ היכי אמרינן הכא חוקקים להשלים לר"מ בחור כל שהוא? ואומר ר"י, דאיירי בחורין שדרך לעשות בשעת הבנין, שמפולשין לרה"ר, ובצד רה"י הם רחבים ד' אבל לא מצד רה"ר, ולכ"ע הוי חור רה"י, דהא חורי רה"י כרה"י דמי, ולא פליגי אלא לשוויה מקום ד' על ד', דלרבי מאיר חוקקין להשלים והוי כד' על ד', אבל ממש בחור כל שהוא אפילו ר"מ מודה דלא אמרינן חוקקין להשלים... ודוקא אותם שלמעלה מי' חשיבי חורי רה"י, אבל שלמטה מעשרה אין בני רה"י משתמשין שם מפני בני רשות הרבים שמשתמשין בהן" וכו'. לדעת התוספות מדובר בחור המפולש גם לרשות היחיד וגם לרשות הרבים, וכשיש בו ארבעה על ארבעה טפחים, וכשהוא גבוה מעל עשרה טפחים מהארץ. ואילו כאשר השולחן ערוך מביא את הדין הזה (בסימן שמה, סעיף ד), הוא כותב רק ש"חורים שבכתלי רשות היחיד שכלפי רשות היחיד הם רשות היחיד, ואם הם כלפי חוץ ואינם עוברים כלפי פנים נדונין לפי גבהן ורחבן" וכו'. והעיר על כך ה"מגן אברהם" (בס"ק ב): "חורים" — ואפי' הם למטה מי', ומ"ש התוס' דלמטה מי' שייך לר"ה היינו לפי הס"ד, ולכאורה אין זה מובן על איזו "סלקא דעתך" מדבר ה"מגן אברהם", וכפי שאכן כתב הגר"א: "ואם הם" — למד זה מדברי המ"מ בשם הרשב"א, פי"ד הלכה י', וזה לשון הרשב"א בס' עה"ק י' ב': "ומהו חורי רה"י חור שבכתלים כו' היו בהן חורין פתוחין כלפי חוץ ואין עוברין כלפי כו', והביאו ב"י, אבל הרשב"א לא מיירי אלא למעלה מי' ואין החור רחב ד', דאפ"ה הוי רה"י משום חורי רה"י ואפי' לרבנן, דקי"ל כרב חסדא דברה"י א"צ הנחת מקום ד', אבל למטה מי' הוי חורי ר"ה, כמ"ש תוס' ז' ב' והלכה כו', ומה שכתב מ"א כאן קשה להולמו, ועוד ראייה: דאמרינן בעירובין צ"ח ב': ומשתמש בכל כו', ועתוס' שם ד"ה ומשתמש בכל כו', ותוס' הנ"ל ד"ה והלכה" וכו', והביאו ה"משנה ברורה" (בס"ק י').

חורי רשות היחיד ורשות הרבים

והנה, מתוך דברי "תוספות הרא"ש" משמע שקושית התוספות מכוונת למעשה להסברו של רש"י. "תוספות הרא"ש" כתב: "אמאי כזורק באויר, הא נח בחור" – פרש"י והוה ליה זורק מרשות הרבים לרה"י, דהא גבוהה עשרה הויא רשות לעצמה וכדמסיק דאע"ג דלית בה ד' על ד' חוקקין להשלים. ולא מסתבר למימר הכי, דבחור כל שהוא חוקקין להשלים לאחשובי רשות היחיד כאלו היה חקוק לרוחב ד' על ד' ולאויר בגובה י', דבענין אחר לא חשיב רשות היחיד, דאפילו עמוד גבוה י' ורחב ד', אם היה עליו גג ובין הגג לעמוד פחות מ'י', אין העמוד קרוי רשות היחיד כיון שאין חלל י' עליו, הילכך היה צריך לחוק רוחב ד' על ד' בגובה י', ובכולי האי לא אמרי' חוקקין, דהא בכיפה, דפליגי בה ר' מאיר ורבנן, מפרש התם בפ"ק דיומא ובפ"ק דעירובין: הכל מודים בגובה י' ואין ברגליה ג"י וכו'. רש"י כתב ש"רבי מאיר סבר – דבר שאין בו שיעור, ויש שם עובי ורחב לחקוק ולהשלים לכשיעור, אמרינן כמאן דחקוק דמי", ומדבריו משמע שדין "חוקקין להשלים" קיים גם בעמוד שאין ברגליו שלושה טפחים ובגובהו עשרה טפחים, ו"תוספות הרא"ש" מקשה על כך, בנוסף לקושית התוספות, קושיה נוספת ואומר: "דאפילו עמוד גבוה י' ורחב ד', אם היה עליו גג ובין הגג לעמוד פחות מ'י', אין העמוד קרוי רשות היחיד, כיון שאין חלל י' עליו". "תוספות הרא"ש" מניח באופן פשוט, שעמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה, שיש מעליו גג, ואין חלל של עשרה טפחים בין העמוד לגג, אינו מוגדר כרשות היחיד, ומתוך כך הוא מקשה על רש"י. אולם רש"י יכול לחלוק על כך ולסבור שגם אם אין חלל של עשרה טפחים בין העמוד לגג, יכול העמוד להיות מוגדר כרשות היחיד, וכפי שאכן משמע לעיל. הגמרא לעיל (בדף ז ע"א) כתבה: "אמר רבה דבי רב שילא: כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: אין כרמלית פחותה מארבעה, ואמר רב ששת: ותופסת עד עשרה. מאי: ותופסת עד עשרה? אילימא דאי איכא מחיצה עשרה הוא דהוי כרמלית, ואי לא, לא הוי כרמלית; ולא? והאמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב: בית שאין בתוכו

שיעור תשיעי

עשרה וקריו משלימו לעשרה, על גג מותר לטלטל בכולו, בתוכו אין מטלטלין בו אלא ד' אמות. אלא מאי יתופסת עד י"ז? דעד י' הוא דהויא כרמלית, למעלה מ" טפחים לא הוי כרמלית" וכו'. וכתב "תוספות הרא"ש": "אילימא עד דאיכא מחיצה עשרה הוא דהויא כרמלית, ואי לא, לא הוי כרמלית" — פרש"י כגון בקעה המוקפת גדר ויתרה על בית סאתים ולא הוקפה לדירה. ודבריו תמוהים, דהקף מחיצות גורם בכל מקום לקרותו רשות היחיד, כדתניא לעיל: חריץ שהוא עמוק י' ורוחב ד' דהוי רה"י, ואפילו היא גדולה הרבה, כיון דאית ליה מחיצות, לכ"ע הוי רה"י לשבת, דבין לעולא בין לרב אשי קרינן ליה רשות היחיד. ועוד, היכי מצי למימר: ואי לא, לא הוי כרמלית? והרי ים ובקעה דאין להם מחיצות. ונראה לפרש דה"ק: אילימא עד דאיכא י', כלומר אויר הראוי למחיצה י', לאפוקי בקעה המסוככת והסכך מונח על גבי קונדסין בלא מחיצות ואינו גבוה עשרה, וכיון שאין בו אויר הראוי למחיצה י', לא חשיבא כרמלית אלא מקום פטור, ומותר לטלטל בכולו, והשתא פריך שפיר מרב גידל". וכפי שחלק רש"י על הסברו של "תוספות הרא"ש" לעיל, כך הוא יכול גם לחלוק על דבריו אצלנו, וממילא לא יהיה בכך כל קושי על דבריו. ואף מדברי הרמב"ן בהמשך (ברף צט ע"ב, ד"ה או דילמא) משמע כדברי רש"י. הגמרא בהמשך שואלת לגבי "עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' וזרק ונח על גביו": "מי אמרינן הרי עקירה באיסור הרי הנחה באיסור, או דילמא כיון דממקום פטור קאתיא, לא", ולכאורה אין זה מובן מדוע האויר שמעל העמוד מוגדר כמקום פטור? הרי הוא צריך להיות מוגדר כאויר רשות היחיד. והסביר הרמב"ן, שאת דבריו הבאנו אף בשיעור הקודם, "דכי אמרינן רה"י עולה עד לרקיע, דילמא באויר חצר, אבל בעמוד לא" וכו'. ואם העמוד מוגדר כרשות היחיד, על אף שהאויר שמעליו אינו מוגדר כאויר רשות היחיד, אין זה מסתבר לומר שכאשר יהיה גג מעל העמוד — יפקיע הדבר את הגדרת העמוד מלהיות רשות היחיד.

חורי רשות היחיד ורשות הרבים

ואף דברי "תוספות הרא"ש" כשלעצמם טעונים בירור. "תוספות הרא"ש" הולך לשיטתו, וכפי שכתב לעיל (בע"א) ש"כיון שאין בו אויר הראוי למחיצה י', לא חשיבא כרמלית אלא מקום פטור", כך הוא כותב גם כאן (בע"ב), ש"עמוד גבוה י' ורחב ד', אם היה עליו גג ובין הגג לעמוד פחות מי', אין העמוד קרוי רשות היחיד, כיון שאין חלל י' עליו". אולם לכאורה דבריו לעיל לא נאמרו אלא לגבי ההוה אמינא של הגמרא, ואילו במסקנה סוברת הגמרא שבית שאין בתוכו עשרה מוגדר ככרמלית, ומטלטלים בו למרחק של ארבע אמות. ונראה להסביר, שמסקנת הגמרא שם, שאין צורך בגובה של עשרה טפחים, אינה אמורה אלא לגבי כרמלית, אולם לגבי רשות היחיד סוברת הגמרא גם במסקנה שיש צורך בגובה של עשרה טפחים, ולכן היא כותבת שרק על גג, שגובהו עשרה טפחים, ניתן לטלטל בכולו, כדין רשות היחיד, ולא בתוכו. ואם כן, אדרבה, מתוך הגמרא שם ניתן להוכיח את דינו של "תוספות הרא"ש", שלרשות היחיד יש צורך באויר בגובה עשרה טפחים. אולם למעשה ניתן לחלק בין הדין שם לדין אצלנו, ולומר ששם יש צורך בגובה של עשרה טפחים, מכיוון ששם מדובר ביצירת רשות היחיד, מה שאין כן בדין שלנו, שמדובר בו שרשות היחיד כבר קיימת, ואנו דנים רק על חורי רשות היחיד, וייתכן שחורי רשות היחיד יכולים להיות מוגדרים כרשות היחיד גם אם אין בהם שיעור של ארבעה טפחים רוחב ועשרה טפחים גובה, מכיוון שהם מצטרפים לרשות היחיד שמחוץ להם, שהרי אם "לאחרים עושה מחיצה, לעצמו לא כל שכן". הדבר דומה למחלוקת רש"י וה"תוספות רי"ד" לגבי דינו של עולא ברשות הרבים, האם יש צורך שיהיה העמוד ברוחב של ארבעה טפחים או לא, וכפי שהסברנו בשיעור הקודם, שלדעת ה"תוספות רי"ד" יש צורך ברוחב של ארבעה טפחים מכיוון שאנו יוצרים על העמוד רשות הרבים חדשה, ואילו לדעת רש"י אין צורך בארבעה טפחים מכיוון שרשות הרבים שעל העמוד היא חלק מרשות הרבים שלמטה, וכפי שחורי רשות היחיד הם חלק מרשות היחיד

שבצידם. ולפי זה תהיה למחלוקת רש"י וה"תוספות רי"ד" נפקא מינה נוספת. לדעת ה"תוספות רי"ד" אנו יוצרים על העמוד רשות הרבים חדשה, ולכן גם גובה העשרה טפחים של רשות הרבים יימדד מלמעלה, ואילו לדעת רש"י רשות הרבים של העמוד היא חלק מרשות הרבים שלמטה, ולכן גם גובה העשרה טפחים של רשות הרבים יימדד מלמטה.

ובגוף המחלוקת, האם העמוד מוגדר כרשות הרבים חדשה, או שהוא חלק מרשות הרבים שלמטה, ניתן להוכיח שרבנו חננאל סובר שזו היא אותה רשות הרבים. רבנו חננאל (בדף ח ע"א) כותב: "אבל אם זה העמוד גבהו תשעה טפחים, וודאי רבים מכתפין עליו, וכרשות הרבים הוא, והזורק מרשות הרבים ונח על גביו — פטור, והזורק מרשות היחיד ונח על גביו חייב", ולכאורה אין זה מובן מדוע הוא מוסיף ש"הזורק מרשות הרבים ונח על גביו — פטור"? הרי אם העמוד מוגדר כרשות הרבים, אין כל חידוש בכך שהזורק עליו מרשות הרבים — פטור. ואם כי היה ניתן להסביר שכוונת רבנו חננאל אינה לתשעה טפחים מצומצמים, אלא גם לעמוד גבוה עשרה טפחים, והוא בא לחדש שגם עמוד כזה, אם רוחבו הוא פחות מארבעה טפחים, מוגדר כרשות הרבים ולא כמקום פטור, וכפי שכתב ה"תוספות רי"ד" בדחותו את דברי רש"י. אולם זה הוא הסבר מחודש, ובפשטות רבנו חננאל מתכוון לעמוד גבוה תשעה טפחים בלבד. ונראה להסביר שכוונת רבנו חננאל היא לחדש, שהעמוד שגובהו הוא תשעה טפחים, מוגדר כחלק מרשות הרבים שלמטה. הגמרא בהמשך (בדף פ ע"א) אומרת שהמוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת לשתי רשויות — פטור, ואפילו אם ההפסק ביניהן הוא רק פיסלא, דהיינו עץ השוכב לרוחבה של רשות הרבים וממלא את כל רוחבה. ולפי זה מובן שהייתה הוה אמינא שגם העמוד הנעוץ ברשות הרבים יהיה מוגדר כרשות הרבים נפרדת, והמוציא חצי גרוגרת אליו וחצי גרוגרת לרשות הרבים למטה יהיה פטור מצד שלא הוציא גרוגרת

חורי רשות היחיד ורשות הרבים

שלמה לרשות הרבים, ורבנו חננאל בא לחדש שזו היא אותה רשות הרבים, והזורק עליו מרשות היחיד חייב גם אם הוציא חצי גרוגרת למעלה וחצי גרוגרת למטה, והפטור הוא רק בזורק מרשות הרבים, מכיוון שלא הוציא מרשות לרשות.

והנה, רבי עקיבא איגר ציין ב"גיליון הש"ס" לדברי התוספות בחולין (בדף קכו ע"א, ד"ה אנן), שכתבו: "ור"מ דלא בעי חלל טפח לטעמיה, דאית ליה בפ"ק דשבת דחוקקין להשלים, גבי זרק ונח בחור כל שהוא, ונהי דבפ"ק דערובין, גבי כיפה, לא אמר חוקקין להשלים אלא כשיש ברגליה ארבע, ה"מ גבי מזוזה דכתיב 'ובשערך' ובעינן שער חשוב, אבל בעלמא אפי' אין שם ד', חוקקין, וצ"ע שם" וכו', וכוונתו היא להקשות, שאם הצורך בארבעה טפחים קיים רק במזוזה, ולא בדינים אחרים, אין זה מובן מה היא קושית התוספות על רש"י? הרי בדינו של רש"י אין מדובר במזוזה, וגם התוספות מודים שאין צורך ברוחב ארבעה. וכמו כן יש צורך להבין את גוף הדין, מה הוא המקור לחילוקם של התוספות בין מזוזה לשאר הדינים? ונראה להסביר שהתוספות מחלקים בין דיני שיעורים לבין שאר הדינים. הגמרא בחולין עוסקת בדיני אוהל המת, שחללו צריך להיות לפחות טפח, ומכיוון שהיא מדברת על שיעור האוהל, שהוא הלכה למשה מסיני, מובן שגם חקיקה יכולה ליצור שיעור שכזה, ואפילו אם אין שם שיעור של ארבעה טפחים, מכיוון שהדבר כלול בהלכה למשה מסיני. אולם הגמרא בעירובין עוסקת בדיני מזוזה, שלה יש צורך ב"שער", ולכן אם אין שם תחילתו של שער ממש, אין דין החקיקה מועיל ליצור שער, ולכן יש צורך בארבעה טפחים. ולפי זה מובן שגם בגמרא שלנו, שאינה עוסקת בדיני שיעורים, אלא ביצירת חורים לרשות הרבים, אין דין החקיקה מועיל אלא אם כן יש כבר חקק של ארבעה טפחים, ולכן כותבים התוספות שאם אין חקק של ארבעה טפחים, אין דין ה"חוקקין להשלים" מועיל. ואילו רש"י משווה בין דין חורי רשות הרבים לבין דין אוהל המת, ולכן הוא כותב

שדין "חוקקין להשלים" קיים גם אם אין בכותל חקק של ארבעה טפחים.

ואת דברי ה"מגן אברהם", שכתב שהתוספות אמרו את דבריהם, שחורים הנמצאים למטה מעשרה מוגדרים כחורי רשות הרבים, רק בהוה אמינא ולא במסקנה, ניתן להבין בשני אופנים. ניתן להבין שכוונתו היא שהתוספות אמרו את דבריהם רק לפי שיטת רבי יהודה, הסובר (במשנה בעירובין כב ע"א, והובאו דבריה אף לעיל, דף ו. ע"ב) שרבים יכולים לבטל מחיצות, ומכיוון שהם יכולים לבטל את מחיצות רשות היחיד ולהפוך את המקום לרשות הרבים, הם יכולים גם להפוך את חורי רשות היחיד לחורי רשות הרבים על ידי שימושם בחורים. אולם למסקנה אין אנו פוסקים כרבי יהודה, אלא כחכמים הסוברים שרבים אינם יכולים לבטל את מחיצות רשות היחיד, וממילא מובן גם שאינם יכולים להפוך את חורי רשות היחיד לחורי רשות הרבים, והחורים נשארים להיות מוגדרים כחורי רשות היחיד. וניתן להבין את דברי ה"מגן אברהם" בדרך נוספת. הר"ן (בחידושו, ד"ה באנו) כתב לגבי מחלוקת רבי מאיר וחכמים, האם חוקקים להשלים או לא, "דלר' מאיר אמרי' חוקקין להשלים, ודוקא בחור שהיא למעלה מעשרה, דהוי מקום פטור, לשוייה מקום חשוב, לעשותו רשות היחיד, ולחייב הזורק בחור, אבל תוך עשרה, דהוי רשות הרבים, וכן פני הכותל, לא אמרינן: חוקקין להשלים לאפוקי מרשותי". ולפי זה מובן שהסיבה שהחורים הנמצאים למטה מעשרה אינם מוגדרים כחורי רשות היחיד היא שהם מוגדרים כרשות הרבים, ואין בכוחו של דין "חוקקין להשלים" להפכם לרשות היחיד. אולם כל זה אינו אמור אלא לפי שיטת אביי, הסובר שחורי רשות הרבים אמנם מוגדרים כרשות הרבים, ולא למסקנה. למסקנה אנו פוסקים כשיטת רבא, שחורי רשות הרבים אינם מוגדרים כרשות הרבים, ולפי זה גם חורים הנמצאים למטה מעשרה יכולים להיות מוגדרים כרשות היחיד, וכפי שכתב ה"מגן אברהם". ואף על פי שהגר"א

חורי רשות היחיד ורשות הרבים

מקשה על דברי ה"מגן אברהם" מתוך התוספות בעירובין (בדף צח ע"ב, ד"ה ומשתמש), שכתבו שהברייתא האומרת: "זיו שלפני החלון היוצא לרשות הרבים נותנין עליו קערות וכוסות קיתוניות וצלוחיות ומשתמש בכל הכותל עד עשרה התחתונים", מתייחסת ל"חורין שבכותל", ואם כן חורי רשות הרבים הם רק למעלה מעשרה, ולא למטה מעשרה. אולם ה"מגן אברהם" יכול להסביר שכוונת התוספות, המשווים בין דין הזיו לדין החורים, אינה אלא להשוות ביניהם לגבי גוף הדין של השימוש, ולא לגבי ההבדל שבין למעלה מעשרה ולמטה מעשרה, ואם כי בזיו יש הבדל בין למעלה מעשרה ולמטה מעשרה, מכיוון שזיו הנמצא למטה מעשרה בולט לתוך רשות הרבים ומוגדר כרשות הרבים, מכל מקום בחורים, שאינם בולטים לתוך רשות הרבים, אין הבדל בין למעלה מעשרה ולמטה מעשרה, ובשני האופנים אין החורים מוגדרים כרשות הרבים, כשיטת ה"מגן אברהם".

והנה, המאירי כתב (בד"ה חקק) לגבי בית שאין תוכו גבוה עשרה ו"חקק בבית זה ארבעה על ארבעה עד שהשלים מקרקע החקק לקרוי עשרה", ש"יש מי שכתב בענין זה דוקא בשקירוי משלימו לעשרה, שנראו מחיצות אלו מיהא לטלטל בכל הגג, אבל אם אין קירוי משלימו לעשרה, אין חקק מועיל אלא אם כן שפת החקק בפחות משלשה לכותל, על הדרך שהתבאר בראשון של סוכה, ולא יראה כן, שהרי בזו אין הטעם אלא שעיקר הבית הוא מן החקק, ושאר המקומות טפלים לו, כדין חורי רשות היחיד". ויש צורך להבין מדוע אכן אין לבית דין חורי רשות היחיד לפי שיטה זו? ונראה להסביר שדין חורי רשות היחיד קיים רק מכיוון שאם "לאחרים עושה מחיצה, לעצמו לא כל שכן". רק לכן נחשבת המחיצה והחורים שבה כרשות היחיד. אולם כאשר רשות היחיד אינה נוצרת על ידי מחיצה, אלא על ידי חקיקה, אין המחיצה והחורים שבה נחשבים כרשות היחיד. ולכן סוברת השיטה הזאת, שאם המחיצה אינה סמוכה לחקיקה, ואי אפשר להגדיר אותה

שיעור תשיעי

בחלק מן החקיקה, אין היא והחורים שלה מוגדרים כרשות היחיד, ורק אם היא זו שיוצרת את רשות היחיד, ניתן להגדיר אותה ואת החורים שלה כרשות היחיד.